

Маја П. Николова

Педагошки музеј

Узун Миркова 14, Београд

Maја P. Nikolova

Pedagogical Museum

14 Uzun Mirkova Street, Belgrade

СЛОВЕНАЧКА ОСНОВНА ШКОЛА У БЕОГРАДУ КАО ДЕО ПОСЛЕРАТНОГ ШКОЛСКОГ СИСТЕМА

АПСТРАКТ: За време Другог светског рата, у Србији, па и у Београду, живео је велики број Словенаца који су, после протеривања од стране Немаца, добили статус насилно пресељених лица. За њихову децу, а касније и за децу словеначких војних старешина и интелектуалаца, у Београду је почетком 1945. отворена Словеначка четвороразредна основна школа. На иницијативу словеначког Културно-просветног друштва „Франц Розман“, а са одобрењем нових власти, Школа је започела рад у једној учионици београдске Основне школе „Петар Петровић Његош“. Настава је извођена на словеначком језику, по наставном плану и програму СР Словеније, с тим што се од другог разреда учио српскохрватски језик, а у настави познавања друштва коришћен је уџбеник за српске основне школе. По завршетку ове школе, ученици су могли да наставе школовање у српским и словеначким гимназијама или средњим школама, па је самим тим она представљала део југословенског школског система. Овај специфичан комбиновани програм на српском и словеначком језику водиле су словеначке учитељице, чији је број варирао у зависности од броја уписаних ученика. Због недовољног броја ђака, решењем Извршног већа, Словеначка основна школа је фебруара 1964. била укинута. Првенствени циљ Школе, која је била одраз друштвено-политичких прилика у послератној Србији, био је несметано уклапање деце која су детињство провела далеко од свог завичаја.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *социјалистички систем васпитања и образовања, Словеначка школа „Иван Цанкар“, словеначки језик, српскохрватски језик, национална историја*

SLOVENIAN PRIMARY SCHOOL IN BELGRADE AS A PART OF THE SCHOOL SYSTEM AFTER WORLD WAR II

ABSTRACT: During World War II, large number of Slovenes lived in Serbia, including Belgrade; having been exiled by the Germans, they were given the status of forcibly displaced persons. In early 1945, the Slovenian Four-Grade School was established in Belgrade for their children; this school was later attended by the children of Slovenian military officers and intellectuals. Upon the initiative of the Franc Rozman Slovenian Cultural and Education Society, with the permission of the new authorities, the school began its work in a single classroom at the Petar Petrović Njegoš Primary School in Belgrade. Children were taught in Slovenian in accordance with the education plan and programme of the Socialist Republic of Slovenia, the only differences being the introduction of the Serbo-Croatian language into the curriculum in the second grade and the use of the Social Sciences textbook prepared for Serbian primary schools. Having in mind that after the completion of this school, pupils could continue their education in Serbian and Slovenian grammar or secondary schools, this school was a part of the Yugoslav schooling system. Such a combined programme in Serbian and Slovenian was implemented by Slovenian teachers, whose number varied depending on the number of enrolled pupils. Due to an insufficient number of pupils, the Slovenian Primary School was abolished in 1964 by the decision of the Executive Council. The primary

goal of the school, the existence of which reflected the social and political circumstances in Serbia after World War II, was to enable the unhindered integration of children who spent their childhood far away from their homeland.

KEY WORDS: *Socialist education system, Ivan Cankar Slovenian School, Slovenian language, Serbo-Croatian language, national history*

Развој образовања у предратној Србији био је под утицајем бројних страних и домаћих истакнутих просветних радника. Још увек су биле присутне идеје присталица Хербартове школе, као и представника културне педагогије и педагогије рада или „нове школе“. Следбеници Хербарта, који нису прихватили рад и телесне активности као средство сазнања, критиковани су због вербализама и пасивности ученика у процесу учења. Представници културне педагогије веровали су да је култура стални и објективни систем који одређује образовање; сматрали су да је демократско образовање могуће само у заједницама једнаких појединаца, што је у то време одговарало новонасталој мултинационалној држави. Заговорници нове школе, који су радили на повезивању образовања са процесом рада, инсистирали су на самосталности ученика. Сви они, са бројним стручним и научним радовима, имали су утицај на решавање образовних питања, као и на организацију школства и просвете засновану на модерним принципима. У Београду, главном граду Краљевине Југославије, четрдесетих година XX века било је 40 основних школа, 10 мушких и осам женских гимназија и једна реалка. Али, развој педагошке мисли, просвете и школства у Србији прекинуо је Други светски рат.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОСЛЕРАТНОГ ШКОЛСКОГ СИСТЕМА СРБИЈЕ

За време Другог светског рата, школе у Београду, као и у другим местима у Србији,

радиле су с прекидима и на различитим локацијама. Школске зграде углавном су биле претворене у касарне, па је већи број деце престао да похађа основну школу, због чега је број неписмених и међу школском омладином после рата био доста велики. Осим регуларног васпитања и образовања, који су под надзором окупатора организовале српске политичке власти, у Србији је постојао и вид неформалног просветног рада. То су биле партизанске школе, чији је циљ био да, осим наставе у духу Народноослободилачке борбе, идеолошки, стручно и педагошки уздигну најмлађе и будуће народне учитеље.

Априла 1944, када је отпочело англоамеричко бомбардовање Београда, као и октобра исте године, за време његовог ослобођења, настава је у свим основним школама била потпуно обустављена. Одмах после ослобођења октобра 1944, градске власти су почеле да улажу велике напоре за обнову града и нормализацију животних услова грађана. Просвета и школство биле су међу првим бригама новог режима, па је Извршни народноослободилачки одбор града Београда задужио Просветни одсек да испита стање школских зграда, да сакупи податке о броју деце приспеле за школу, као и о броју неписмених лица.¹ „Ослобођење земље затекло је школу у врло тешком стању: велики број школских зграда је порушен, попаљен или оштећен, школски инвентар, опрема, намештај и кабинети уништени, школске библиотеке разнесене, наставни кадар про-

1 Записници ИНОО града Београда 1944-1945, Београд 1979, 22.

ређен.² Уз залагање нове власти, прве школе су почеле да раде већ новембра 1944, а већина њих била је отворена током 1945. године. Због смањеног школског простора и великог броја деце дорасле за школу, као и оних који су прекинули школовање због ратних прилика, настава се одвијала по сменама.³

Са изграђивањем система васпитања и образовања у новим условима почело се непосредно после ослобођења. Циљ просветне политике био је образовање широких народних маса, које је требало да узму учешће у подизању и управљању новоформираном државом. Млади нараштаји васпитавани су у духу братства, јединства и равноправности, а у наставни план унете су идеје марксизма и лењинизма. Прокламовање социјалистичког принципа образовања и васпитања ослањало се на демократичност наставе, која је подразумевала укидање свих привилегија у образовању, односно приватних и црквених школа, одвајање школе од цркве, обавезно основно седмогодишње образовање и јединственост школског система заснованог на истим васпитно-образовним циљевима. Тако се већ школске 1944/1945. стварао јединствен систем, који је обухватао три ступња:

I ступањ – четвороразредне основне школе, седмогодишње школе, полугимназије и ниже гимназије, школе ученика у привреди;

II ступањ – средње општеобразовне школе, односно гимназије, средње стручне школе и уметничке школе;

III ступањ – више и високе школе, факултети и уметничке академије.

Осим тога, систем су чиниле и школе и установе за образовање одраслих и специјалне школе за децу са сметњама у развоју.

Организацију просветне службе у Србији преузело је Повереништво за просвету Народне Републике Србије, које је основано 14. новембра 1944. године. Промене у друштву налагале су и измене у наставном плану, па је први послератни програм за основне школе био донет децембра 1944, на основу кога се основно школско образовање стицало у оквиру шестомесечних течајева намењених ученицима прераслих за школу и у оквиру четворогодишњег основног школовања. За ученике који су започели први, други или трећи разред основне школе, а што је ратом било прекинуто, Одељење за основну наставу Повереништва АСНОС-а донело је одлуку о оснивању шестомесечних курсева на којима су, по скраћеном програму, завршавали школовање.⁴ Осим ових, под руководством Просветног одељења ИНОО за град Београд, били су организовани педагошки учитељски течајеви на којима су држана предавања са темама: „Задаци данашњег учитељства“, „Учитељ у Народно-ослободилачкој борби“, „Дужност народног учитеља у изградњи народне власти“, „Свесловенство“, „Породица и школа и морално васпитање у школи“ итд.⁵

Поред недостатка простора и учитеља, тешкоће у раду представљали су и уџбеници, чија садржина није одговарала новим васпитно-образовним задацима. Због тога је почетком 1945. Комисија за преглед уџбеника донела одлуку о забрани употребе свих уџбеника штампаних за време окупације, као и буквара, читанки, историје и земљописа писаних за потребе старе Југославије. Било је потребно да васпитно-образовни садржај обухвати тековине и историјат На-

2 Радован Теодосић, „Развој школства у периоду 1944. до 1951. године“, у *Просвета, образовање и васпитање у Србији*, ур. Радисав Ничковић (Београд: Завод за издавање уџбеника, 1971), 50.

3 Према статистичким подацима, у Београду су школске 1946/1947. радиле 42 основне школе, међу којима је било и оних са наставом у четири смене.

4 Ово одобрење важило је само за прву послератну годину. АС, МПС, кутија 1, 101/45: допис Председништва АСНОС-а упућен Окружном Народноослободилачком одбору у вези организовања шестомесечних курсева, Београд, 10. фебруар 1945.

5 АС, МПС, кутија 1, 2631/45: допис Повереништва за просвету Просветног одељења ИНОО за град Београд, у вези одржавања педагошких течајева за учитеље, Београд, 26. март 1945.

родноослободилачке борбе. У том смислу, Председништво АСНОЈ-а, Повереништво за просвету, упутило је допис Одељењу за основну наставу, у коме је било назначено да је неопходно да „херојска дела наших народа“ буду у „средишту наше васпитне грађе“.⁶ Предратне уџбенике историје, који ни садржајем ни методама нису одговарали друштвено-политичким збивањима, требало је заменити новим, у којима су били обрађени ослободилачка борба и њен утицај на политичке, културне и економске догађаје у земљи. Свака федерална јединица у Југославији могла је да има своје уџбенике, а проучавање метода, научности и идејности у настави припало је Педагошком институту у Београду, који је основан 1948. године као одељење Министарства просвете.

Већа пажња најпре је била посвећена садржају наставе, док је организација васпитно-образовног рада донекле остала иста. Школски календар био је као и пре рата, што је потврдило Председништво АСНОС-а одлуком из јануара 1945, на основу које су се у школама празновали: Мала Госпојина, Ваведење, Св. Никола, Божић, Нова година, Богојављење, Ускрс, Ђурђевдан, Спасовдан и Духови.⁷ И прослава Светог Саве била је идентична. У једном допису Председништва АСНОС-а било је наведено: „...да се прослава може обавити на исти начин као и ранијих година, пре рата, и да се црквени обред има обавити у школи.“⁸

Оно што је сигурно требало да се уради била је промена назива школа, пошто су неке од њих носиле имена српских владара из претходног периода. На основу одлуке Председништва АСНОС-а, Повереништва

за просвету, Одељења за основну наставу, од 4. априла 1945, основне школе биле су означене само бројевима.

Први закон о просвети после ослобођења донет је 1945/1946. године. То је био Закон о увођењу обавезног седмогодишњег основног школовања у Србији, према коме се основно школовање за ученике оба пола изводило у два ступња – нижем, у четворогодишњој основној школи, и вишем, у трогодишњим прогимназијама или у нижим гимназијама. „Организација и рад четворогодишње основне школе, као нижег ступња седмогодишњег основног школовања, остају и даље на снази.“⁹ У местима где су постојале гимназије или полугимназије, ученици су били дужни да похађају нижу гимназију, а тамо где тих школа није било, осниване су прогимназије. Свршени ученици прогимназија, које су заправо замениле грађанске школе, имали су могућност да наставе школовање у свим средњим и стручним школама у Србији.

Значајан напор државе у области школства био је конкретизован Петогодишњим планом развитка привреде Републике Србије, у којем је стајало: „У току наредних пет година знатно повећати проценат ђака и студената... ликвидирати неписменост и обезбедити просвету широким масама града и села. Деци обезбедити здрав и срећан развој и васпитавати за радне, смеле и слободне грађане. Основним школама обухватити сву децу, а седмогодишњим постепено 60% свршених ученика основне школе.“¹⁰ У складу с тим, јануара 1948. донет је Закон о потреби и изменама и допунама Закона о увођењу обавезног седмогодишњег основног школовања

6 АС, МПС, кутија 1, 244/45: допис Председништва АСНОЈ-а упућен Повереништву за просвету у вези организовања васпитно-образовног рада, Београд, 19. март 1945.

7 АС, МПС, кутија 1, 1945: допис Председништва АСНОС-а у вези празновања школских празника, Београд, 24. јануар 1945.

8 Било је предвиђено да се прослава састоји од црквеног обреда и сечења колача, певања химне „Хеј Словени“ и „Ускликнимо с љубављу“, све-

тосавске беседе и концертног дела. АС, МПС, кутија 1, 1945: допис Председништва АСНОС-а у вези организовања прославе Светог Саве, Београд, 22. јануар, 1945.

9 *Службени гласник НРС*, бр. 43, 22. децембар, 1945, 761.

10 Закон о Петогодишњем плану развитка привреде Републике Србије у годинама од 1947. до 1951, *Службени гласник НО Трџага Београда*, бр. 29, 5. јул, 1947, 1.

у Србији, према коме је основно образовање стицано у државним седмогодишњим школама, односно седмољеткама, које су тиме постале јединствен тип школе. Овим Законом било је прецизно формулисано: „Основно школовање у Народној Републици Србији је обавезно за сву децу оба пола и траје седам година. Основно седмогодишње школовање је бесплатно.“¹¹ Међутим, у Београду је још дуги низ година основно школско образовање стицано у четвороразредним школама, након чега су ученици прелазили у гимназије или друге средње школе.

Школе су осниване на предлог извршног среског, градског, односно рејонског одбора, а по одобрењу Министарства просвете. План и програм првог и другог ступња, као и распоред просветних кадрова, одобравало је Министарство просвете, а школом је руководио управитељ. Брига за издржавање школа, на седници ИНОО града Београда одржаној 26. августа 1946, била је из надлежности ИНОО, Просветног одељења, пренета на рејонске народне одборе, који су од маја 1948. били дужни да одржавају и издржавају основне школе, као и да воде рачуна о исхрани школске деце.¹²

У организацији рада основних и средњих школа посебан проблем представљао је недостатак наставничког кадра, као и рад оних који нису имали адекватну стручну спрему. На основу Уредбе из 1948, они који нису имали положен учитељски испит или привремени учитељи били су у обавези да своје знање употпуне на шестомесечним курсевима, након чега су полагали обавезан за-

вршни испит. „Учитељи који немају свршену учитељску школу са положеним учитељским испитом (привремени учитељи) дужни су да своју спрему употпуне.“¹³ Осим тога, карактеристика првих послератних година била је и честа флукуација просветних радника, међу којима је било избеглица које су желеле да се врате у своје ослобођене крајеве. Наставнички рад био је подстицан разним повластицама, као што је бесплатан стан и огрев за учитеље у мањим местима или селима.

Промене у систему образовања биле су реализоване у складу са закључцима донетим на III пленуму ЦК КПЈ, одржаном крајем 1949, када је усвојена Резолуција о обавезном осмогодишњем основном образовању.¹⁴ То је у пракси било спроведено постепеним прерастањем или спајањем дотадашњих основних школа са нижим резредима гимназије. Процес трансформације био је завршен школске 1957/58, када је обавезна осмогодишња школа постала јединствена.

Реформа образовања обухватила је и средњошколске установе.¹⁵ Осмогодишње гимназије, којих је било највише, по новом наставном плану радиле су до школске 1957/1958, када је уведено обавезно осмогодишње основно школовање, па је њихово трајање смањено на четири године. Као што је већ напоменуто, после завршена четири разреда основне школе, ученици су могли да се упишу у више разреде осмољетке или ниже разреде гимназије с обзиром да су те школе имале исте наставне планове и програме. Нижи течајни испит након завршетка основног школовања, који је омогућавао

11 Закон о потреби и изменама и допунама Закона о увођењу обавезног седмогодињег основног школовања у Србији, *Службени гласник НРС*, бр. 4, 20. јануар, 1948, 1.

12 *Службени гласник НО града Београда*, бр. 22, 30. јун, 1948, 149.

13 Уредба о употпуњавању општег образовања и стручне спреме привремених учитеља, у: *Службени гласник НРС*, бр. 30, 12. јануар, 1948.

14 Од школске 1950/1951. седмољетке су биле замењене обавезном осмогодишњом основном школом.

15 У Београду је арпила 1945. постојало десет мушких потпуних гимназија, седам женских потпуних гимназија, једна мешовита потпуна гимназија, једна мешовита непотпуна гимназија, једна реалка, две мешовите учитељске школе и две мешовите грађанске школе, односно укупно 24 средњих, учитељских и грађанских школа. Емилија Бадер и Оливера Таушановић, *Водич Историјској архиви Београда* (Београд: ИАБ, 1991), 23, у даљем тексту (Бадер и Таушановић, *Водич Историјској архиви*).

ПРЕДСЕДНИШТВО АСНОС-А
Повереништво просвете
Персонално одељење
Бр. 304
2 -III-1945 године
Београд.

ПОВЕРЕНИШТВУ ЗА ПРОСВЕТУ СРБИЈЕ
Одељењу за основну наставу

Да би се одстраниле извесне неправилности у досадашњем раду појединих просветних установа на територији федералне Србије и да би се тај рад убудуће правилно развијао дајемо следеће објашњење:

1/ На територији федералне Србије има приличан број просветних радника-избеглица из других федералних јединица федералне Југославије који желе и траже да буду упућени у своје ослобођене крајеве.

Потребно је њиховим молбама увек излазити у сусрет: разрешавати их дужности и упућивати у тражено место своје федеративне јединице, без обзира на то да ли ће њихово дотадашње место службована остати упражњено, т.ј. да ли ће дотична школа или одељење остати без наставника одн. учитеља. Овакве молбе увек достављати овом Повереништву.

2/ Дешавало се да се поједини просветни радници са територије других федералних јединица федералне Југославије обраћају директно са молбом за премештај на територију федералне Србије.

Овакве молбе уопште не примати нити узимати у поступак, т.ј. не достављати их овом Повереништву. Примати и спроводити на решавање само оне евентуалним мишљењем, само оне које спроводи Повереништво просвете дотичне федералне јединице, у ком случају молба треба да садржи и разрешења дотичног молбоца од дужности коју је имао на територији оне федералне јединице.

3/ Дешавало се да су се поједини просветни радници са територије федералне Србије обраћали са молбама директно Главном Народно-ослободилачком одбору за Војводину или којем од Повереништава просвете које друге федералне јединице ради размештаја, - мимо овог Повереништва, што је потпуно неправилно.

Убудуће такве молбе могу бити упућиване само преко Повереништва које ће их, ако их сматра оправданим, достављати оној врховној просветној инстанци на чију територију молилац жели да буде премештен, са разрешењем од дужности дотичног молбоца на територији федералне Србије.

Потребно је у свему поступати према горњем објашњењу како се не би убудуће дешавале неправилности и збрка у раду, а молбоцима који би неправилно поступили дати објашњење у духу овога расписа.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДИМА

Начелника
Персоналног одељења,
Бранко Павловић, с.р.

Да је препис веран своме оригиналу - тврди:

Шеф административног одељења
Одељења за основну наставу,

Душан Поповић

Бр. 606/45

НАСТАВНОМ ОТСЕКУ

Предње се доставља надлежним и управљачима.

Начелник
Одељења за основну наставу,

Драго Милосавић

1-234-45

Слика 1. Допис Председништва АСНОС-а о раду просветних установа на територији Србије (ИАБ)
Figure 1 A memorandum of the Antifascist Assembly of the People's Liberation of Serbia on the activities of education institutions in the territory of the Republic of Serbia (HAB)

упис у пети разред гимназије, 1956. био је замењем пријемним испитом, док је виши течајни испит и даље полагао. Осим гимназија, због наглог друштвено-економског развоја земље биле су потребне и средње стручне школе, као што су биле учитељске школе, школе за васпитаче, средње школе за физичку културу, техничке, саобраћајне, хидрометеоролошке, уметничке, средње музичке, средње балетске, школе за квалификоване раднике, школе ученика у привреди, школе са практичном обуком, школе за остали стручни кадар, специјалне школе, мајсторске школе, радничке гимназије, школе за допунско образовање итд. За гимназије и учитељске школе, Министарство просвете је 1949. донело Правилник о организацији рада, а од 1. јануара 1951. средње школе, односно гимназије, осмољетке, школе за опште образовање радника и намештеника биле су из надлежности ИНОО града Београда пренете у надлежност рејонских народних одбора на чијем су се подручју налазиле.¹⁶

*

Период после ослобођења био је означен борбом за квалитетно основно образовање и васпитање, за стручни наставни кадар и спровођење редовног похађања деце дорасле за школу. Васпитно-образовни процес заснован на марксистичком учењу, уз неговање братства и јединства југословенских народа и народности, подразумевао је доступност свих облика и нивоа образовања без обзира на пол, социјалну или националну припадност.

У атмосфери пуној полета и ентузијазма, са минималним средствима и максималним очекивањима, почела је рад и Основна школа број 34 или, како је касније названа, Словеначка четвороразредна основна школа

„Иван Цанкар“. У српској историји школства готово да није забележено њено постојање. Основни подаци о њој налазе се у публикацији *Водич Историјској архива Београда*, који су 1991. сачиниле Емилија Бадер и Оливера Таушановић. Архивска грађа (годишњи извештаји, дописи Повереништва, матични листови ученика, уверења о постављењу учитељица, уписнице и друго) није комплетно сређена, што је утицало на нешто комплексније истраживање ове теме. Чини се да је словеначка стручна јавност боље упозната и више заинтересована за рад ове школе, што потврђује и чињеница да нам је пажњу на њу скренуо колега др Бранко Шуштар, музејски саветник Школског музеја у Љубљани.

Без обзира на тешкоће у раду, сматрамо да је потребно да се стручна и шира јавност упозна са двадесетогодишњим постојањем ове школе, која је својим ученицима давала солидно основно образовање и омогућавала наставак школовања како у српским тако и у словеначким школама. Треба напоменути да у послератној Србији то није био усамљен случај школе на страном језику јер је при Основној школи „Краљ Петар I“, односно Основној школи број 1, школске 1949/1950. и 1950/1951. постојало једно комбиновано одељење за децу немачких стручњака ангажованих у то време у Београду.¹⁷ Осим тога, у Београду је наставила рад и Чехословачка основна школа „Јан Жишка“, формирана непосредно после Првог светског рата.¹⁸

ОСНИВАЊЕ И РАД СЛОВЕНАЧКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ „ИВАН ЦАНКАР“

За време Другог светског рата, у Србији, па и у Београду, живео је велики број Словенаца који су, после протеривања од стране Немаца, добили статус насилно пресељених

16 *Службени гласник НРС*, бр. 17, 4. април, 1949, 113. и Записници седница ИНОО града Београда, седница одржана 21. јуна 1950, 893.

17 Бадер и Таушановић, *Водич Историјској архива*,

213.

18 Маја Николова, *Чехословачка основна школа Масарикова у Београду* (Београд: Педагошки музеј, 2002), 13.

лица.¹⁹ За њихову децу, а касније и за децу словеначких војних старешина и интелектуалаца, у Београду је почетком 1945. отворена Словеначка четвороразредна основна школа. На иницијативу словеначког Културно-просветног друштва „Франц Розман“, а са одобрењем нових власти, Школа је почела с радом у једној учионици београдске Основне школе „Петар Петровић Његош“.²⁰

Наиме, у допису Словеначког културно-просветног друштва упућеном 20. фебруара 1945. Повереништву за просвету при АС-НОС-у било је наведено да је, због великог броја словеначке деце дорасле за школу, потребно да се у Београду отвори четворо-

разредна словеначка основна школа.²¹ За учитеље је требало да буду постављени Фран Рош и Адела Инголић. У допису је био наведен и наставни план и програм на словеначком језику, у коме је, осим тачно одређеног броја часова по разредима, био дат и кратак садржај предмета. У наставном плану било је наглашено да наставу треба ускладити са новим васпитно-образовним циљевима и да сваки учитељ, према социјалним и културним различитостима, прилагоди своја предавања средини. Принцип рада требало је да се заснива на унутрашњој кохезији свих наставних предмета, због чега је учитељима

Предмет	I разред	II разред	III разред	IV разред
Веронаука	2	2	2	2
Словеначки језик	5	4	4	4
Српскохрватски језик	1	2	2	2
Историја	2	2	2	2
Познавање природе	2	2	2	2
Рачун	4	4	4	4
Цртање	2	2	2	2
Лепо писање	1	0	0	0
Ручни рад	2	2	2	2
Певање	1	1	1	1
Гимнастика	2	2	2	2
Укупно	20	21	26	27

Наставни план и програм за ниже разреде основне школе

19 Као насилно пресељена лица, Словенци су стигли у Србију почетком Другог светског рата. По немачком плану, било је предвиђено да се у Србију пресели око 250.000 Словенаца, али се населило свега око 10.000. Највише их је било у Београду, али и у другим мањим и већим градовима Србије, као што су Јагодина, Параћин, Смедерево, Чачак, Ваљево итд. На селу су живели у кући домаћина и заједно са породицом обрађивали су земљу и чували стоку. Осим физичког рада, бавили су се и другим пословима – били су учитељи и професори. Из сећања Драгомира Путниковића из Београда сазнајемо да су за време рата у гимназији у Смедереву предавали господин Грунтер, професор немачког језика, и господин Рупник, професор математике. Колоније словеначких досељеника спорадично су примале и материјалну помоћ од Српског одбора за збрињавање изгбелица. Нека казивања наводе на закључак да су највише дошли

из Марибора и његове околине, где је после Првог светског рата живео већи број Срба, чија је православна црква била порушена на почетку Другог светског рата. По наводима др Душице Бојић, били су добро друштвено организовани, а неки су прешли у православну веру и основали Дружину православних Словенаца „Свети Ћирило и Методије“.

20 Постоји податак да је и неколико година пре окупације постојала словеначка школа у Београду, али о томе није сачувана архивска грађа. ИАБ, О.Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о десетогодишњем раду Основне школе „Иван Цанкар“ у Београду, 20. јун 1955.

21 АС, МПС, кутија 1, 160/45, допис словеначког Културно-просветног друштва „Франц Розман“ у вези отварања Словеначке основне школе, 20. фебруар 1945.

Предмет	I разред	II разред	III разред	IV разред
Веронаука	2	2	2	2
Словеначки језик	5	4	4	4
Српскохрватски језик	1	2	2	2
Историја	2	2	2	2
Земљопис	2	2	2	2
Познавање природе	2	2	2	2
Привреда	2	2	2	2
Хигијена	2	2	2	2
Рачун	4	4	4	4
Цртање	2	2	2	2
Лепо писање	1	0	0	0
Ручни рад	2	2	2	2
Певање	1	1	1	1
Гимнастика	2	2	2	2
Укупно	30	30	30	30

Наставни план и програм за више разреде основне школе

било препоручено да прате актуелну стручну литературу.

Очигледно због великог интересовања за ову школу, Повереништво је већ 27. фебруара исте године донело одлуку о отварању државне основне школе у којој је настава извођена на словеначком језику. Њен рад је, на основу решења Повереништва за просвету Народног одбора града Београда, отпочет 3. априла 1945. године. Настава је одржавана на словеначком језику, по плану и програму СР Словеније, с тим што се учио и српскохрватски језик, и то у другом и трећем разреду по три часа, а у четвртном по четири часа недељно. У почетку, као Основна школа број 34, била је смештена у две учионице у Основној школи „Петар Петровић Његош“, у Улици генерала Жданова број 61.

У време оснивања и почетка рада Словеначке основне школе, током 1946, у Београду и Земуну је било 45 зграда основних школа, а наставу је похађало 18.834. ученика. Да би се стање поправило, било је предвиђено да се од 1947. до 1951. изгради 30 школских зграда. Реализацију овог пројекта пратило је доста материјалних и организационих проблема.

Првих година, пре него што су се досељени Словенци вратили својим кућама, број ученика био је прилично велики, па су за наставу биле ангажоване три учитељице. До 1952. Школа је имала самостални буџет, али је због смањења броја ђака, а на основу одлуке Извршног одбора Народног одбора града Београда, у материјалном погледу била потпуно припојена Основној школи „Петар Петровић Његош“, док је у административном смислу остала самостална. У јануару 1952, Савет за просвету Народног одбора града Београда променио је назив школе у Словеначка основна школа „Иван Цанкар“. Од 1953. до 1960. у њој су радиле две учитељице, али је већ школске 1961/1962. било формирано само једно одељење, па се већ тада помишљало на затварање школе. Три године касније, решењем Извршног већа Србије од 28. фебруара 1964, непотпуна Основна школа „Иван Цанкар“ је укинута као самостална, а продужен је рад словеначког одељења у Основној школи „Петар Петровић Његош“.

Као што је већ речено, настава се изводила по плану за основне школе у СР Словенији, мада су ученици били обавезни да

уче и српскохрватски језик. Из извештаја за школску 1955/1956. сазнаје се да је настава одржавана по новом словеначком наставном плану за основне школе од 1. јануара 1954, с тим што су ученици од другог полугодишта другог разреда учили читање и писање ћириличног писма, а у трећем и четвртом разреду српски језик је предаван по четири часа недељно. У наставу историје, која је била организована на основу наставног плана за основне школе у СР Србији, било је уведено више података из српске историје.²² Током четворогодишњег школовања, ученици су учили: словеначки језик, српски језик, земљопис, историју, познавање природе, рачун, цртање, писање, ручни рад, певање и физкултуру. У настави су коришћени словеначки уџбеници, али и српски – српска граматика, земљопис и историја.

Велика пажња поклањана је идејности и научности наставе, као и васпитању у духу братства и јединства. „Значајна пажња је посвећена говорним вежбама, изражајном читању, оспособљавању за самоучење, стварањем речника и правописа и свим облицима писмених вежби. Кроз све предмете, а нарочито кроз предмет познавање друштва, проткана је идејност, изражено родољубље и васпитање.“²³

Промене у наставном плану из 1959. нису се много одразиле на рад Словеначке школе. И даље се у другом полугодишту другог разреда учила ћирилица; у трећем разреду је српскохрватски језик био заступљен са три часа недељно, а коришћена је *Читанка* за трећи разред. У оквиру предмета познавање природе и друштва, у првом полугодишту се учило о Београду и његовој околини, а у другом историја Словенаца. У четвртом разреду је српскохрватски језик био заступљен са три, а словеначки са пет часова недељно.

22 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1955/1956.

23 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1961/1962.

У настави математике и геометрије, ради лакшег разумевања, у старијим разредима су употребљавани и словеначки и српскохрватски термини, а настава познавања друштва извођена је по програму за српске основне школе. У четвртом разреду су ликовно васпитање предавале српске наставнице, које су биле стручно оспособљене за тај предмет.²⁴ Осим редовне лектире, ученици су шездесетих година XX века примали и словеначке дечје часописе, као што су *Цицибан*, *Пионир*, *Пионорски лист* итд.

Пошто је било доста ђака досељених из Словеније, ради лакшег уклапања у нову средину коришћен је индивидуални рад са ученицима, али је било случајева да је једна учитељица држала наставу за више разреда. Овај специфичан комбиновани програм на српском и словеначком језику омогућавао је ученицима наставак школовања и у Словенији и у Србији јер им је стечено знање, по наставним плановима СР Словеније и СР Србије, било довољно за упис у све гимназије и друге стручне школе.

Током двадесет година постојања Словеначке основне школе „Иван Цанкар“ наставу су држали један учитељ и седам учитељица. Због употребе словеначког језика, сви су били грађани Словеније.

Првих година ученици су били деца насилно пресељених Словенаца, а касније су ову школу похађали ђаци чији су родитељи били официри или неки други службеници. У извештају за 1955/1956. било је забележено: „Социјални састав деце је изузетно повољан, што утиче и на успех деце. Деца су углавном из породице интелектуалаца, који посвећују потребну пажњу успеху и васпитању деце.“²⁵ Одмах по оснивању, у школи је било око 70 ученика и ученица. Међутим, пошто су избегле породице почеле да се враћају у Сло-

24 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1961/1962.

25 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1956/1957.

Prepis!

Sola: Основна šola Ruše okraj: Maribor - okolica
 Sola: Ljubljana - Grad. Šiška okraj: Ljubljana
 Sola: _____ okraj: _____
 Sola: _____ okraj: _____

Začetno šolsko leto: 1953/54 25. XI. 1953 Matična številka: 11

MATIČNI LIST

Plevnik Stanko

R o j e n				Materin jezik
dan, mesec, leto	kraj	okraj	ljudska republika	
<u>22. 9. 1946</u>	<u>Ljubljana</u>	<u>Ljubljana - mesto</u>	<u>Slovenija</u>	<u>slovenski</u>

Priimek, ime, stan in bivališče				Naslov varstvene oblasti
očeta	matere	njih namestnikov	zakonitega varuha	
<u>Dr. Plevnik Stanko</u> <u>mojaški tehnik</u> <u>v Beogradu</u>	<u>Ing. Plevnik Staja</u> <u>roj. Studnik</u> <u>Ljubljana</u> <u>Libertova 7</u>	<u>Plevnik Bogomir</u> <u>in</u> <u>Angela;</u> <u>urbojemeni</u> <u>Ruše 53</u>		

Bivališče učenca	Dan, mesec, leto in kraj prvega vstopa v šolo	Potek šolskega obiskovanja			Čas, kraj in način izstopa iz šole. St. zadevnega odloka
		kraj	prihod	odhod	
<u>Ruše 53</u> <u>Libertova 7</u>	<u>10. sept.</u> <u>1953 v</u> <u>Rušah</u>	<u>Ljublj. - Grad. Šiška</u> <u>Ruše</u> <u>Beograd</u>	<u>1. 9. 1954</u> <u>7. 9. 1955</u>	<u>1. 9. 1955</u> <u>19. 11. 1955</u>	<u>1. 9. 1955</u>

400-420 t. XIII. 40756 54 To 1951 54 Založila Drž. zal. Slov. - Obr. 1,27

Слика 2. Матични лист Станка Плевника (ИАБ)

Figure 2 Birth certificate of Stanko Plevnik (HAB)

венију, њихов број се педесетих година XX века нагло смањило. Школа је поново постала популарна 1955, када је број ученика износио приближно 55, док је школске 1962/1963. године у њој било само 10 ђака.²⁶ Сваки ученик који је долазио из Словеније имао је свој матични лист са подацима о родитељима, месту и години рођења, са оценама из свих предмета, кратким описом личности, односно карактеристикама телесног и духовног развоја, односа према пионирској организацији итд.²⁷ Школа је током целе године била отворена за пријем ђака из Словеније, иностранства или децу дипломатских службеника.²⁸ У архивској грађи сачувано је писмо др Јоже Бенигера, мајора, који је Министарству просвете НР Србије, Одељењу за основну наставу, 29. септембра 1947. упутио молбу за пријем кћерке Аполоније Бенигер, која је до тада живела у Словенији, па није знала други језик.²⁹

Словеначка основна школа „Иван Цанкар“ била је смештена у једној или две учионице Основне школе „Петар Петровић Његош“ у Београду. У зависности од броја ђака, радила је у првој или међусмени, а када је школске 1958/1959. године школа „Петар Петровић Његош“ реновирана, настава је обављана у једној учионици Чехословачке основне школе „Јан Жишка“.

Наставна средства коришћена у Словеначкој основној школи припадала су Основној школи „Петар Петровић Његош“. У њеним учионицама и ходницима, као уосталом и у другим школама у том времену, биле су истакнуте пароле препоручене од стране Просветног одељења Народног одбора. Тако су се, на пример, на зидовима учионица

налазиле пароле: „Ми смо Титови Тито је наш“, „Пионир значи много: бити најбољи у учењу, на раду и свуда“, а у ходнику је стајало „Просвета и култура треба да буде својина широких народних маса“, „Пионири волите све народе наше домовине“ итд. У допису Просветног одељења било је препоручено да пароле прате ученичке радове: „Довољно би било да у учионицама, где раде наизменично млађи и старији разреди буде по једна за сваки разред и то тако распоређени да пароле млађих разреда буду на зидовима где су њихови радови.“³⁰

Словеначка школа имала је Пионирску организацију „Тоне Томшић“, која је на својим редовним састанцима, под називом „Новости“, организовала читање интересантних догађаја из земље или иностранства и разговоре о успесима пионира из целе земље. Са омладинкама из Васпитачке школе, пионири су вежбали фискултуру или ишли у шетњу.³¹ Ученици су учествовали у школским приредбама и на ђачким изложбама, заједно са ђацима школе „Петар Петровић Његош“, одлазили су у Пионирски град и позориште „Бошко Буха“, а од 1959. били су и чланови литерарне и ликовне секције. Школске 1953/1954. био је организован излет на Авалу, а 1954/1955. приредба у Дому културе Општине западни Врачар у Београду.³²

Са друштвеним променама шездестих година XX века смањило се број ученика и Словеначка школа у Београду је затворена. Тако је ова школска установа, која је имала значајну улогу у васпитању и образовању деце са тренутним боравиштем у Београду, постала део историје школства и просвете у Србији.

26 Број ученика по разредима дат је у прилогу број 2.

27 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, матични лист Станка Плевника, 1953/1954.

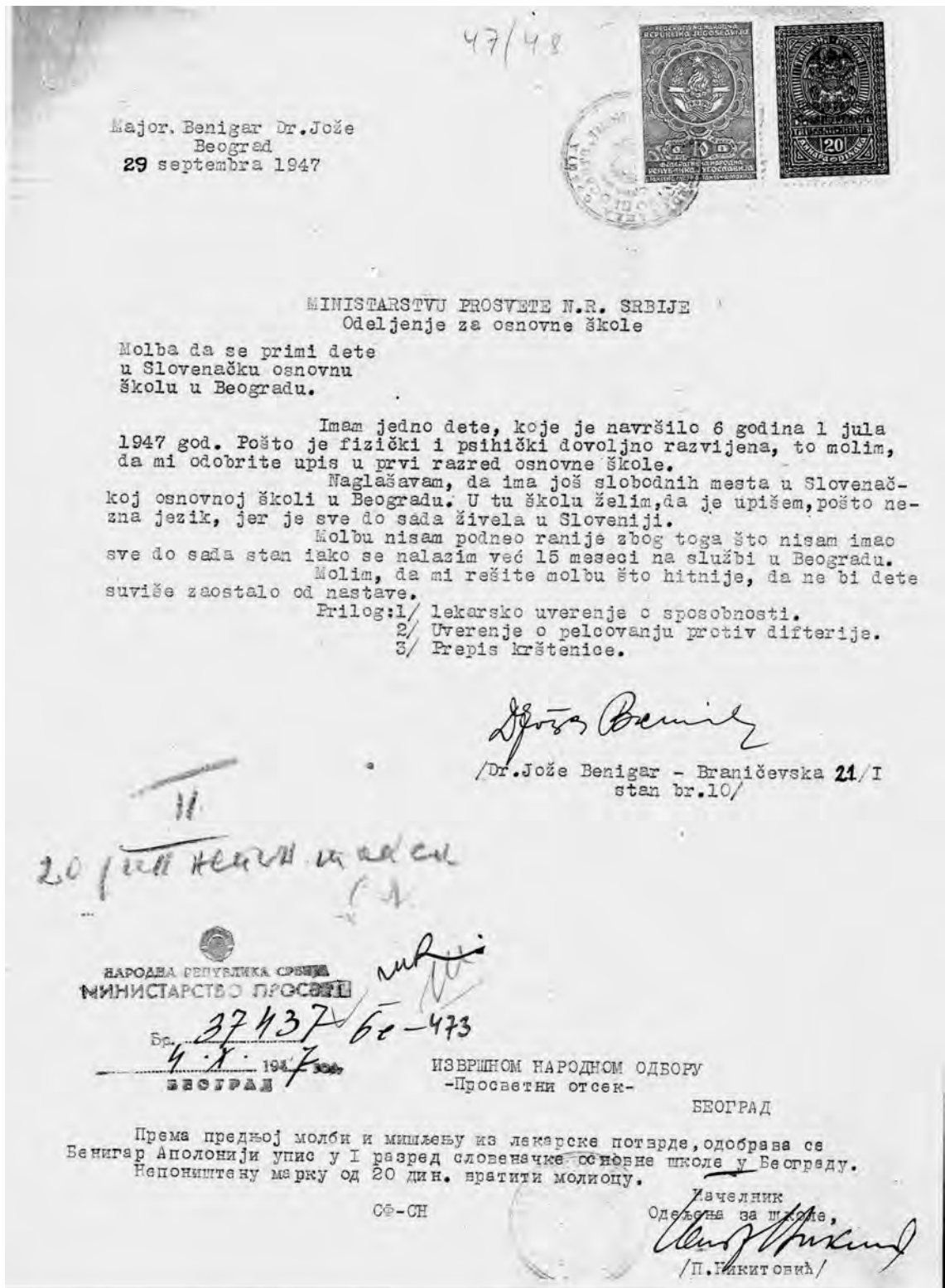
28 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1962/1963.

29 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, молба др Јоже Бенигера за упис његове кћерке Аполоније Бенигер у Словеначку школу у Београду, Београд, 29. септембар 1947.

30 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, списак парола за учионице и ходнике у основним и средњим школама, Београд, 1. јануар 1948.

31 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Пионирске организације „Тоне Томшић“ за школску 1951/1952.

32 ИАБ, О. Ш. „Иван Цанкар“, инв. бр. кутија 1, извештај о раду Словеначке четвороразредне основне школе „Иван Цанкар“ за школску 1954/1955.

Слика 3. Молба за пријем у први разред Словеначке основне школе (ИАБ)
Figure 3 Enrolment request for the first grade of the Slovenian primary school (HAB)

ПРИЛОГ 1

Управитељице Словеначке основне школе „Иван Цанкар“: Јелка Кутин (од 1947/1948. до 1949/1950. школске године), Метка Крац (од 1950/1951. до 1952/1953. школске године), Ида Мартиновић (од 1953/1954. до 1963/1964. школске године).

Учитељ и учитељице у Словеначкој основној школи „Иван Цанкар“: Фран Рош – 1. март 1945, Људмила Менцеј (1946/1947. и

1947/1948. школске године), Ангела Дебевец (1946/1947. и 1947/1948. школске године), Јелка Кутин (1946/1947, 1947/1948. и 1948/1949. школске године), Марија Бола (1948/1949, 1949/1950. и 1950/1951. школске године), Метка Крањец (1950/1951, 1951/1952. и 1952/1953. школске године), Ида Мартиновић (од 1952/1953. до 1963/1964. школске године), Драгица Магдовец (од 1954/1955. до 1959/1960. школске године).

ПРИЛОГ 2

Година	I разред	II разред	III разред	IV разред	Укупно
1945/46.	Није утврђен појединачни број	Није утврђен појединачни број	Није утврђен појединачни број	Није утврђен појединачни број	68
1946/47.	14	9	14	13	50
1947/48.	11	12	11	6	40
1948/49.	13	17	11	11	52
1949/50.	13	13	12	8	46
1950/51.	6	4	9	10	29
1952/53.	7	8	2	4	21
1953/54.	16	9	8	2	35
1954/55.	14	14	8	7	43
1955/56.	11	16	15	9	51
1956/57.	14	10	17	16	57
1957/58.	15	13	11	15	54
1958/59.	6	15	14	7	42
1959/60.	7	7	13	12	39
1960/61.	4	8	7	10	29
1961/62.	2	6	5	8	21
1962/63.	5	2	3	5	15
1963/64.	2	4	2	2	10
Укупно	160	167	162	145	702

Број ученика по разредима

БИБЛИОГРАФИЈА

Бадер, Емилија и Оливера Таушановић

Водич Историјској архиви Београда. Београд: ИАБ, 1991.

Војић, Дуџа

„Slovinci pravoslavne vere v Beogradu med Drugo svetovno vojno: poročilo o njihovi dejavnosti od 1. julija 1942. do 30. junija 1943”. U *Prispevki za novejšo zgodovino*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009, 223–234.

Николова, Маја

Чехословачка основна школа Масарикова у Београду. Београд: Педагошки музеј, 2002.

Симић, Миодраг

Школство у Срба у XIX и првој половини XX века. Београд: Print graphic trade, 2003.

Теодосић, Радован

„Развој школства у периоду 1944. до 1951. године“. У *Просвета, образовање и васпитање у Србији*, ур. Ничковић, Радисав. Београд: Завод за издавање уџбеника, 1971.

Тешић, Владета

Свој година Просветној савети Србије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1980.

Шкодрић, Љубинка

Министарство просвете и вера у Србији 1941–1944. Београд: АС, 2009.

Оригиналан научни рад

Предато: 12. 11. 2010.

Прихваћено: 25. 12. 2011.

SLOVENIAN PRIMARY SCHOOL IN BELGRADE AS A PART OF THE SCHOOL SYSTEM AFTER WORLD WAR II

SUMMARY

In the early years following World War II in Serbia, great attention was paid to the ideological content and scholarly quality of the curriculum and the education process, which were in accord with the legacy of the People's Liberation Struggle. The aim of the education policy was the massive education of the population based on the Marxist principles and the nurturing of brotherhood and unity of all the peoples living in Yugoslavia. The Slovenian Four-Grade School Ivan Cankar was established in Belgrade in 1945 in response to social needs arising from the increasing number of school-age children of forcibly displaced Slovenes. Just like in all other 'foreign schools', children were taught in their mother tongue in accordance with the curriculum for primary schools in the Socialist Republic of Slovenia. Apart from that, they learnt Serbo-Croatian since the second grade and were taught Social Sciences in accordance with the curriculum used in Serbian primary schools. Furthermore, in the fourth grade, Mathematics were taught both in Serbian and Slovenian in order to ensure better understanding of mathematical terms and facilitate further schooling. Such a combined method enabled pupils to continue their education in any grammar or secondary school in Serbia and Slovenia. Social and extracurricular activities, school shows and excursions reinforced the collective spirit among schoolchildren. Even after the unified seven-grade primary education system was enforced, this school remained a four-grade school. It did not prevent it from being a part of the school system. Accordingly, it belongs to the history of education in Serbia.

As an exponent of the state's policy, the Slovenian primary school was a place where various influences – cultural and linguistic – were meeting. As the settings for the childhood and development of a group of children who were far away from their original homes, it had a two-fold role: to provide the necessary primary education and ensure an upbringing in the spirit of brotherhood and unity and tolerance towards differences. This was achieved through bilingual, combined curriculum and extracurricular activities which enabled an easy integration of children into a new, unfamiliar environment. Linguistic and cultural obstacles were overcome through an education system suited to both Slovenian and Serbian social circumstances.